

RAZVIJANJE USTVARJALNOSTI Z GRAFIČNIM OBLIKOVANJEM: DELO Z LIKOVNO NADARJENIMI DIJAKI / mag. Špela Udovič / Srednja medijska in grafična šola Ljubljana

V prispevku je predstavljen primer dela z likovno nadarjenimi dijaki na Srednji medijski in grafični šoli v Ljubljani. V šolskem letu 2012/13 smo na šoli začeli z načrtnim uvajanjem Koncepta VIZ dela z nadarjenimi dijaki. Na področju likovne umetnosti je bilo vključenih osem dijakov. Delo s temi dijaki je potekalo tako, da smo jim vsebine prilagajali v smeri višje zahtevnosti znanja ter z dodatnimi spodbudami h kreativnemu delu. Upošteevane so bile njihova individualnost, posebne sposobnosti in močni interesi. Dijaki so se vključevali v projekte šolskih razstav, na natečaj »Ljubljana – moje varno zatočišče«, na Festival Vetrnica, na natečaj »Etno oblačila mojega ljudstva« in drugo. Prilagojen način dela in posledično tudi njihovi uspehi nadarjenim dijakom kljub dodatnim aktivnostim, naporom ter odpovedovanjem prinašajo zadovoljstvo in motiviranost za nadaljnja vključevanja v projekte. Mentorju delo s temi dijaki omogoča nov pogled na nadarjenost ter delo s tistimi, ki si res želijo delati na izbranem področju.

1 UVOD

Nadarjenost strukturira več prepletajočih se dejavnikov. Različni strokovnjaki so si enotni, da nadarjenost predstavljajo ustvarjalnost, motivacija ter nadpovprečne sposobnosti. Te sposobnosti so intelektualne, umetniške, psihomotorične in socialne ter se manifestirajo z visoko storilnostjo in visokimi dosežki.

2 USTVARJALNOST

Ustvarjalnost je del človekove osebnosti in je od nje tudi odvisna. Opredeljena je na podlagi značilnosti kreativnega procesa, katerega ena glavnih značilnosti je preobrazba oziroma transformacija, ki pomeni nov način razmišljanja, reorganizacijo, nov način razlage in inovativno kombinacijo gradiv ter izgrajevanje nove funkcije. Ustvarjalno mišljenje je fleksibilno in prilagojeno stvarnosti, zato upošteva več potrebnih transformacij materij ter daje izvirne in originalne rešitve. Najpomembnejše lastnosti in značilnosti ustvarjalnih ljudi so neprilagodljivost, povečana emocionalna občutljivost, izvirnost, radovednost, močna samozavest ter velika notranja potreba po spoznavanju in raziskovanju okolja. Ustvarjalnost se najbolj izraža pri umetnikih, znanstvenikih in iznajditeljih. Faktor ustvarjalnosti je neločljivo povezan z okoljem, v katerem posameznik biva, saj je okolje podlaga za razvoj motivacije in ustvarjalnega mišljenja. Dejavniki motivacije in okolja so marljivost in vztrajnost, ambicioznost, čustvena stabilnost, priznanje v okolju in optimalna zahtevnost (Duh, Lep 2008: 96).

Ustvarjalnost je opredeljena z divergentnim mišljenjem, ki se odraža z originalnostjo, domišljijo, fleksibilnostjo ter bogastvom domislic (Trstenjak, 1981, str. 61). Beseda divergentno pomeni, da se misli razhajajo, gredo narazen, proč od običajnih ciljev. Divergentno mišljenje nastopa predvsem v fazi preparacije, verjetno tudi inkubacije (kolikor se pojavlja kot podzavestno mišljenje), predvsem pa iluminacije. Divergentno mišljenje je v bistvu ustvarjalno. Pri tem ne gre za eno rešitev, ampak jih poskuša ustvarjalec odkriti čim več. Število rešitev je neskončno, meje pa postavljata samo razpoložljiv čas in domišljija. (Pečjak, 1987, str. 45).

Pojem ustvarjalnost ima več sopomenk: kreativnost, inovativnost, torišče, tvornost, stvarilnost in njene izpeljanke – stvariteljnost, stvariteljstvo, stvarjalnost, stvarništvo, ustvarjalstvo. S pojmom ustvarjalnosti *Slovar slovenskega knjižnega jezika* povezuje tudi pojem genialen: »**geniálen** -lna -o prid. (a) *ki je izvirno ustvarjal in ima najvišje duševne sposobnosti*: genialen človek; genialen iznajditelj, slikar, znanstvenik [...] // *ki vsebuje, izraža izvirno ustvarjalnost in najvišje duševne sposobnosti*«.

Psihologi, ki proučujejo ustvarjalnost, štejejo izvirnost za najbolj zanesljivo, veljavno in nedvomno merilo ustvarjalnosti. Izvirnost se kaže v odgovorih, ki dajejo nekaj novega, svojkega, redkega, edinstvenega in neponovljivega (Pečjak 1987: 12). Vendar sama ustvarjalnost ni dovolj, da bi lahko predpostavili, da je posameznik tudi likovno nadarjen.

3 LIKOVNA NADARJENOST

Nadarjeni niso homogena skupina, saj se nadarjenost kaže v različnih oblikah in obsegih. »Nadarjeni ali talentirani so tisti otroci in mladostniki, ki so bodisi v predšolskem obdobju, v osnovni ali srednji šoli pokazali visoke dosežke ali potencialne na intelektualnem, ustvarjalnem, specifično akademskem, vodstvenem ali umetniškem področju in kateri poleg rednega šolskega programa potrebujejo posebej prilagojene programe in aktivnosti« (Žagar 1998). K tej opredelitvi pa je vendarle potrebno dodati, da se med nadarjene prišteva tako tiste, ki dejansko dosegajo visoke rezultate in tudi tiste, ki imajo potencialne zmožnosti zanje. Pri odkrivanju nadarjenih se kažejo težave pri tistih posameznikih, ki so zaradi slabega učnega uspeha in neprilagodljivosti s strani učiteljev pogosto prezrti. Pri njih najdemo več značilnosti, ki jih ovirajo tako pri šolskem delu kot tudi pri drugih dejavnostih, saj so pogosto nezainteresirani za šolsko dogajanje, imajo nizko samopodobo, slabo pozornost, so čustveno in socialno nezreli ter niso motivirani.

Dejavniki ustvarjalnosti se lahko odražajo tako v splošni nadarjenosti nadpovprečno inteligentnih posameznikov kot tudi v nadarjenosti na posameznih področjih. Eno izmed specifičnih področij kjer se kaže nadarjenost, je tudi likovno. Čudina Obradović (1991: 121–133) ugotavlja, da likovna nadarjenost pomeni konstantno preseganje povprečja na enem ali več likovnih področjih v daljšem časovnem obdobju.

Likovno sposobnost določata sposobnost vizualnega mišljenja ter sposobnost prostorske dojemljivosti. Dejavniki, ki omogočajo likovno dejavnost, so natančno zaznavanje, likovne izkušnje, vizualni spomin, motorične spretnosti ter domišljija. Likovno nadarjeni otroci in mladostniki prehitevajo likovni razvoj svojih vrstnikov, so zelo kritični in vedoželjni ter so sposobni zelo hitro dojeti izjemno veliko likovnih pojmov in zakonitosti. Njihova likovna dela z vseh področij likovnega ustvarjanja (risanja, slikanja, grafike, oblikovanja, kiparstva, prostorskega oblikovanja) so kontrolirana in izdelana z velikim številom podrobnosti ter z bogato pripovedno vsebino. Pri nadarjenih učencih oziroma dijakih je moč opaziti več elementov ustvarjalnosti kot pri povprečnih posameznikih. Likovne rešitve iščejo samostojno, zelo so izvirni in domiselni. Niso nagnjeni k posnemanju, njihove rešitve so nenavadne. Likovno delo pogosto izdelajo v več različicah, saj s prvo rešitvijo praviloma niso zadovoljni in zato iščejo nove. Radi uporabljajo zahtevnejše likovne tehnike in jih kombinirajo (Berce 1994: 167–169). Pri likovni nadarjenosti sodeluje visoka stopnja neverbalne komunikacije in se lahko imenuje vizualna-prostorska inteligentnost (Šket 2013: 19). Poleg izrednega vizualnega spomina imajo likovno nadarjene osebe tudi bolj razvito domišljijo ter bolje obvladajo likovno besedišče.

Učne, vzgojne ter intelektualne potrebe nadarjenih otrok in mladostnikov so drugačne od potreb njihovih vrstnikov, ker jih vodijo njihova močna interesna področja. Jasna Cvetković Lay je izvedla anketo z nadarjenimi učenci, v kateri je učence spraševala, kaj vse bi jim v šoli pomagalo, da bi bili lahko kreativnejši. Povedali so, da bi potrebovali več časa, več motivacije za delo, drugačen način dela v razredu, boljšo opremo, več svobode pri uporabi pripomočkov, več literature, več praktičnih primerov, pаметnejše profesorje, dodatne programe in internet (Cvetković Lay 2003: 261–269).

Nadarjeni učenci oziroma dijaki morajo biti deležni ustreznih spodbud v domačem okolju in v šolskem polju. Možnosti za načine dela z njimi lahko v šoli poiščemo tako pri rednem kot tudi pri

dodatnem pouku, v udejstvovanju pri likovnem krožku ter v drugih zunajšolskih dejavnostih. Delo z nadarjenimi posamezniki vselej zahteva individualen pristop tudi pri rednem pouku. Redni pouk mora ustvarjati kvalitetno osnovo, ki daje motivacijo za kreativno delo. »Kakovosten pouk brez dvoma pospešuje razvoj nadarjenih in tudi manj nadarjenih učencev, zato mora biti temeljna strategija učnega dela hevrstično usmerjena, z jasno zastavljenimi učnimi cilji« (Blažič 1994: 57).

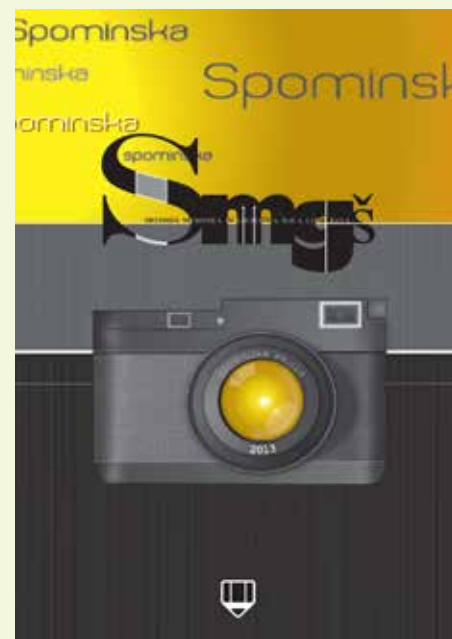
4 DELO Z LIKOVNO NADARJENIMI DIJAKI PRI POUKU GRAFIČNEGA OBLIKOVANJA

Predmet grafično oblikovanje je likovni predmet, ki temelji na vsebinah likovne teorije. Te vsebine dijaki opredmetijo z likovnim prakticiranjem. Splošni cilji predmeta so, da dijaki preko kreativnih procesov pridobijo občutek za likovno izraznost v oblikovanju čim bolj učinkovitih podob in komunikacijsko širše uporabnih grafičnih izdelkov, razvijejo občutek za enotnost vsebine in oblike, si ostrijo čut za natančnost ter estetsko vrednost in čistost izdelka (Udovič 2012: 44). Dijake, ki na področju umetnosti in oblikovanja izstopajo po svojih ustvarjalnih sposobnostih, se dodatno spodbuja h kreativnemu delu. Že vrsto let jih vključujemo v različne šolske in zunajšolske projekte s tega področja.

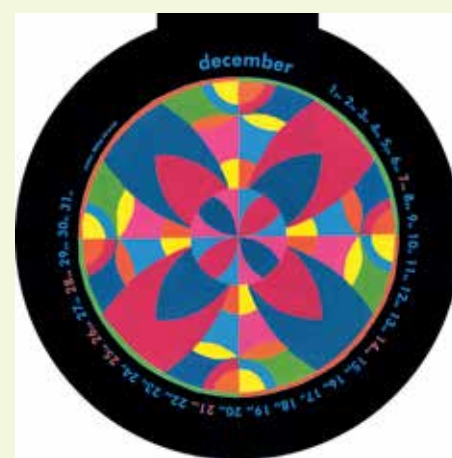
4.1 Uvajanje Koncepta VIZ dela z nadarjenimi dijaki

V šolskem letu 2012/13 se je na šoli začelo z načrtnim uvajanjem Koncepta VIZ dela z nadarjenimi dijaki. Sodelovala sem kot članica projektne skupine. Bila sem mentorica in vodja skupine za področje likovne umetnosti. Na tem področju je bilo vključenih osem dijakov, njihova nadarjenost je bila večinoma prepoznana že v osnovni šoli. Delo s temi dijaki je potekalo tako, da smo jim vsebine prilagajali v smeri višje zahtevnosti znanja ter jih vključevali v različne dejavnosti. Upoštevale so bile njihova individualnost, posebne sposobnosti in močni interesi. Dijaki so se vključevali v projekte različnih šolskih publikacij, šolskih razstav, sodelovali na natečaju »Ljubljana – moje varno zatočišče«, na »Festivalu Vetrnica«, na natečaju »Etno

oblačila mojega ljudstva« in drugo. Za svoja dela so bili večkrat nagradjeni.

Slika 1: Naslovnica šolske publikacije Spominska knjiga. Publikacijo, ki jo šola izda vsako leto ob zaključku šolskega leta, je v celoti oblikovala dijakinja Mateja Habjanič.

Slika 2: Stran šolskega koledarja za leto 2014. V koledar vključena likovna dela dijakov predstavljajo posamezen mesec. Miha Hrovat je avtor rozete, ki predstavlja mesec december.

4.1 Načini spodbujanja in usmerjanja dijakov

Čeprav jih kot učiteljica – mentorica praviloma vabim k sodelovanju, ti dijaki pogosto tudi sami povprašujejo po različnih možnostih sodelovanja ter prispevajo svoje ideje. Takšen način komunikacije spodbujam, dijake pa usmerjam predvsem v inovativnost, ki jo izražajo preko najrazličnejših idej v smislu holističnega

pristopa. Posamezniku svetujem, naj problema, ki ga predstavlja njegov projekt, ne sestavlja že v začetku, temveč naj zbira gradivo sprva manj usmerjeno. Naj si ustvarja nekakšno zakladnico idej, iz katere ima nato neomejene možnosti za njihovo kombiniranje. Postavljam mu številna vprašanja, ki v začetku na videz niso povezana, saj so zastavljena v širšem smislu in so z oblikovalsko nalogo povezana le posredno. Zelo me zanima mladostnikov način in kontekst razmišljanja o določeni problematiki. Namenoma mu problem predstavim z drugačnega, pogosto celo nasprotnega vidika, kot ga dojema in kontekstualno umešča sam. Spodbujam ga k temu, da sme in tudi mora kršiti to, kar opaža v realnem svetu, saj le na ta način lahko presega obstoječe okvire razmišljanja in delovanja, kar mu daje veliko svobodo ustvarjanja. Svobodno izražanje idej pa je temeljni pogoj za kreativno delovanje.

4.1 Izbira orodij in tehnik

Bistveno je rojstvo nove ideje, ki jo dijak nato konkretizira, izgrajuje in izpopolnjuje z dodatnimi drobnimi zamislimi. Ideja sicer pogosto narekuje izbor tehnike oziroma tehnologije ter orodij, s katerimi je oblikovalsko delo izvedeno. Vsako orodje omogoča le sebi lastne kvalitete, tako v procesu kot v izvedbi. Uporaba elektronskega medija omogoča hitre posege v strukturo optičnih vtisov, zato daje tudi možnost neomejenega števila variacij v posameznih slikovnih tkivih, poleg tega pa je vsak neustrezen poseg mogoče izbrisati ali izničiti. Te variacije so torej le etape med zamisljo in končno podobo. So procesualne tvorbe, ki so odprte, nezaključene ter nekonsistentne. Tu nastaja tudi vprašanje, kaj končna podoba sploh je (Udovič 2009: 46–51).

Naši dijaki se prav zaradi neskončnih možnosti dograjevanja in spreminjanja idej pogosto odločajo za elektronske medije. Takrat od njih pričakujem, da svoje zamisli izpeljejo v več različicah. Kadar so oblikovalska dela ustvarjena ročno, dobi svoj pomen tudi dolgotrajnejši proces dela, ki postane hkrati tudi ustvarjalni proces dograjevanja vizualne sporočilne izpovednosti neke likovne rešitve. Variabilnost v strukturi likovnega dela je stvar procesa, kar zahteva večji

časovni razpon in tehtnejši razmislek o posegu v likovni organizem, saj je vsak poseg »nepopravljiv«.

Sliki 3 in 4: Slikovni polji, ki sta jih ustvarila Danijel Bogataj in Tadej Jambrešič, sta nastali ob poslušanju Mozartove »Male nočne glasbe«. Likovna gramatika njunih del temelji na upoštevanju simbolike barv in oblik. Likovna analiza in primerjava slikovnih polj nam kaže velike razlike v likovni konceptualizaciji. Delo Danijela Bogataja (slika 3) temelji predvsem na komponiranju abstraktnih oziroma geometrijskih površin, ki se zlivajo v poetiko glasbe. Delo Tadeja Jambrešiča (slika 4) je v izpovednosti bolj neposredno, saj se opira na narativnost podobe.

4.1 Notranja motivacija dijakov

Delo z nadarjenimi dijaki poteka predvsem individualno, v sproščenem odnosu ter medsebojnem zaupanju. Naše sodelovanje se večinoma nadaljuje tudi v višjih letnikih, ko dijakov pri rednem pouku ne poučujem več, vendar si še želijo nadaljnjega aktivnega delovanja na področju likovne umetnosti. Njihova motivacija za ustvarjalno delo niso

ocene, temveč notranja potreba po kreativnem delovanju in v afirmacijah preko različnih projektov.

Slika 5: Liridona Rama je ustvarila dovršeno risbo s tušem v tehniki frekvenčnega rastra. V likovnem delu je mogoče zaznati izjemno emocionalno občutljivost pri reinterpretaciji motiva ter izostreno prostorsko predstavljivost avtorice.

4.1 Primer nadarjene dijakinje

Kot primer vključevanja nadarjenih dijakov izpostavljam delo z dijakinjo Matejo Habjanič, ki je od 1. do 4. letnika sodelovala v različnih šolskih projektih ter na likovnih natečajih. Tudi v šolskem letu 2012/13 je bila vključena v projekt dela z nadarjenimi. Že v šolskem letu 2010/11, ko projekta dela z nadarjenimi na šoli še nismo izvajali, je dijakinja, ki je takrat obiskovala 1. letnik, izkazovala močne interese delovanja na likovnem področju oziroma na področju grafičnega oblikovanja. Najino sodelovanje je mogoče opisati kot pogovore v ustvarjalnih intervalih oziroma v intervalih ustvarjalnega mišljenja.

Dijakinja posebne sposobnosti izkazuje v parametrih, ki jih upoštevamo pri ugotavljanju likovne nadarjenosti, v našem primeru pa so prirejeni predvsem za področje grafičnega oblikovanja. V svojih izdelkih izraža bogato ustvarjalnost in nenavadno domišljijo z likovno-oblikovalskimi rešitvami, ki so izvedene s tehnično dovršenostjo v risbi, sliki in grafičnem oblikovanju. Hitreje kot njeni vrstniki dojema pojme in zakonitosti s področja grafičnega oblikovanja, izkazuje večjo samostojnost pri delu, ob čemer je zmožna večje in daljše zbranosti pri oblikovanju posameznega izdelka oziroma projekta. Vizualno percepcijo in prostorsko predstavljivost povezuje tudi s pojmi in znanji z drugih strokovnih,

predvsem družboslovnih področij. Svoja vizualna opažanja domiselno kombinira z lastno domišljijo ter jih pogosto posreduje v večjem številu izhodiščnih idej. Izraža se z več elementi likovne ustvarjalnosti kot drugi, njene likovne rešitve so svojevrstne, kar se kaže v nenavadnih barvnih kombinacijah in organizaciji kompozicije. Preko vseh teh elementov je že zelo dobro razvila svoj prepoznaven osebni slog, ki ga še nadgrajuje. Izkazuje visoko osebno motivacijo za vključevanje v likovne dejavnosti, vendar raje deluje samostojno kot v skupini. V šolskih projektih je s svojimi izdelki sodelovala pri šolskih razstavah, ki stalno potekajo na šolskih hodnikih, njena likovna dela so objavljena v šolskih glasilih »Mi mladci« ter šolskem časopisu »Pixel«, v lanskem šolskem letu je v celoti oblikovala šolsko publikacijo »Spominska knjiga«, ki jo vsako leto ob zaključku šolskega leta izda naša šola. V letošnjem šolskem letu je avtorica likovnega dela, ki je vključeno v koledar naše šole za leto 2014. Preko zunajšolskih projektov s svojimi likovnimi deli sodeluje na Festivalu sodobnih umetnosti mladih Transgeneracije, ki ga vsako leto organizira in pripravlja Cankarjev dom v Ljubljani. Festival je namenjen predstavitvi najboljših dosežkov dijaške gledališke, plesne, video, oblikovne in likovne ustvarjalnosti. Javni sklad republike Slovenije za kulturne dejavnosti je v šolskem letu 2011/12 razpisal likovni natečaj z naslovom »Mesto spi v objemu Ljubljane«. Dijakinja je na odprtju razstave prejela posebno priznanje za vizualno podobo območnega srečanja mladih literatov. Likovno delo je bilo namenjeno oblikovanju razglednice, ki predstavlja kulturni dogodek v organizaciji Javnega sklada republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

Slika 6: Mateja Habjanič: »Mesto spi v objemu Ljubljane«. Likovno delo prikazuje odnos med reko in mestom, ki obuja spomin

na preteklost in preko razlik med starim in novim ponazarja izkušnje sodobne ljubljanske stvarnosti. V slikovnem polju se prepletajo Prešernova Urška s Povodnim možem, tramvaj in sanjske vizije mesta v prihodnosti. Dijakinja je s kombiniranjem fotografij, digitalno risbo ter reinterpretacijo ilustracije Jelke Reichman ustvarila fluidno podobo mesta Ljubljane.

Za plakat na temo Dihanje je življenje je prejela priznanje srebrna Trstika, ki ga podeljuje Društvo pljučnih in alergijskih bolnikov Slovenije v okviru 13. tekmovanja Zdrav dih za navdih.

Slika 7: Mateja Habjanič: plakat »Dihanje je življenje« odlikuje simetrično povezovanje nasprotij med zdravjem in boleznijo, ki so izražena v simboliki posameznih, sicer prepletajočih se podob. Desna stran obraza in telesa, ki predstavlja bolezen, izgrajujejo elementi kajenja, grdote, starosti, smrti, dima, ognja, smradu in počrnelih, bolnih pljuč. Leva, srčna stran sproža asociacije na zdravje, lepoto, mladost in življenje brez kajenja. Sporočilnost plakata smiselno dograjuje ozadje grafov srčnega utripa in dihanja.

Na Festivalu Vetrnica je s svojim plakatom na temo »Voda je življenje« osvojila prvo mesto v kategoriji Grafično oblikovanje in ilustracija. Festival Vetrnica je festival slovenskih medijskih in grafičnih šol, ki je bil zasnovan z namenom

spodbujanja kreativnosti na področjih medijev in grafike.

Sliki 8 in 9: Mateja Habjanič: plakat »Voda je življenje«. Plakat, ki ga je dijakinja oblikovala za Festival Vetrnica 2013, je izveden v dveh različicah. Vsebina slikovnega polja temelji na nenavadnem povezovanju različnih idej, ki presegajo meje vidnega v realnem svetu. Voda, ki že sama predstavlja vir življenja, je prepletajoče se povezana s srcem in drevesom. Srce je simbol, bistvo in bit življenja. Doživljamo ga kot temelj ljubezni, dobrote, plemenitosti in kreposti. Drevo z letnim ciklusom brstenja, zelenja in odpadanja listja predstavlja simbolično življenjskega razvoja in preporoda. V splošnem velja za simbol razsežnosti, ki

se gibljejo med nebom in zemljo. Korenine predstavljajo temelj bivanja. Veje, ki se dvigajo v nebo, so povezane s svetlobo, soncem in duhom. Slikovno polje tvori komplementarni kontrast zelene in rdeče barve, ki tudi v barvni simboliki podpira in še stopnjuje sporočilnost likovne materije ter slikovno polje dograjuje v njegovi estetski vrednosti. Zelena barva v barvni simboliki predstavlja naravo, zdravje, energijo, moč, zadovoljstvo, prijateljstvo, sproščenost in mir, medtem ko rdeča barva v svojih pozitivnih konotacijah implicira življenje, mladost, ljubezen, veselje, energijo, ekspresivnost in optimizem (Kovačev 1997: 117–319).

5 ZAKLJUČEK

Cilji dela z nadarjenimi dijaki pri grafičnem oblikovanju prav gotovo ne ležijo le v afirmacijah na različnih likovnih natečajih ter drugih zunajšolskih projektih. Dosežki dijakov so predvsem potrditev dobrega dela dijakov in mentorjev. Prilagojen način dela in posledično tudi njihovi uspehi nadarjenim dijakom kljub dodatnemu delu, naporom ter odpovedovanjem prinašajo zadovoljstvo in motiviranost za nadaljnja raziskovanja v likovnih izrazih, tehnikah, materialih in orodjih. Preko teh dejavnosti si krepijo dobro samopodobo in višajo samozavest, nabirajo različne izkušnje, izgrajujejo čustvene in osebnostne temelje ter trajnostna znanja za nadaljnja vključevanja v večje poklicne ali zasebne projekte na področju oblikovanja, umetnosti in kulture.

Učitelj – mentor mora s svojimi posegi omogočati razvoj dijakov v domiselnost, iznajdljivost in samostojnost. Delo s temi dijaki mu omogoča nov pogled na nadarjenost ter delo s tistimi, ki si res želijo delati na izbranem področju. Evalvacija lastnega dela z nadarjenimi dijaki učitelju pripomore k oblikovanju alternativnih, učinkovitejših didaktičnih strategij, k novim ustvarjalnim izzivom pri načrtovanju nalog ter k izgrajevanju odnosa do nadarjenih dijakov. Pozitivne izkušnje lahko prenaša tudi na delo z drugimi učenci, ki niso prepoznani kot nadarjeni.

LITERATURA

Berce Golob, H. (1994). Likovno nadarjeni učenci. V: *Nadarjeni: stanje,*

problematika, razvojne možnosti (zbornik). Društvo pedagoških delavcev Dolenjske, Pedagoška fakulteta Ljubljana, Republiški zavod za zaposlovanje. Novo Mesto: Pedagoška obzorja. 167–169.

Blažič, M. (1994). Didaktični vidiki pospeševanja razvoja nadarjenih. V: *Nadarjeni: stanje, problematika, razvojne možnosti* (zbornik). Društvo pedagoških delavcev Dolenjske, Pedagoška fakulteta Ljubljana, Republiški zavod za zaposlovanje. Novo Mesto: Pedagoška obzorja. 55–61.

Čudina Obradović, M. (1991). Likovni talent. V: Kobola, A. (ur.), *Nadarjenost, razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Šolska knjiga. 121–133.

Duh, M., Lep, K. (2008). Evidentiranje likovno nadarjenih učencev v osnovni šoli. *Revija za elementarno izobraževanje*. Letn. 1, št. 3/4 (dec. 2008). 95–104.

Kovačev, A. N. (1997). *Govorica barv*. Ljubljana: Prešernova družba, Vrba.

Pečjak, V. (1987). *Misliti, delati, živeti ustvarjalno*. Ljubljana: DZS.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Dostopno na: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> [2011–2013].

Šket, U. (2013). *Likovno nadarjeni učenci na razredni stopnji osnovne šole* (diplomsko delo). Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Trstenjak, A. (1981). *Psihologija ustvarjalnosti*. Ljubljana: Slovenska matica.

Udovič, Š. (2009). Metamorfoze – uporaba elektronskih medijev v sodobni grafiki. *Likovna vzgoja: revija za vse stopnje izobraževanja*, Letn. 10, 2009, št. 49/50. 46–51.

Udovič, Š. (2012). *Grafomotorične težave pri likovnem izražanju*. V: *Didakta*, letn. 21, št. 154 (maj 2012). 43–45.

Žagar, D. (idr.) (1998). *Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci: koncept dela: predlog*, december 1998 / [pripravila delovna skupina področne kurikularne komisije za osnovno šolo], Ljubljana.